

UČITELJSKI TOVARŠ.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dan vsakega mesca, in velja za celo leto v tiskarnici in po pošti 2 gld. 50 kr., za pol leta 1 gl. 30 kr. nov. dn.

Tečaj II. V Ljubljani 15. septembra 1862. List 18.

Učilni načert

za IV. razred poglavitne šole. *)

Osnovan na podlagi sl. ministerske naredbe za nauk in bogočastje 23. dne marca l. 1855., v poglavju XX., pod št. 72.

Pervo polletje.

1. Keršanski nauk. *a) Katekizem* g. A. Lésar-jev se obdeljuje do keršanske ljubezni. *b) Biblijska povestnica* starega zakona. *c) Evangelii* po tekočih nedeljah.

2. Slovenski jezik. *a) Branje.* 4. oddelek „Drugega berila“ se urno, prav in povzdignjeno bere; razlagajo se besede in reči, ter se kažejo podobe. Kar se bere, se mora s svojimi besedami povedati. Pesmi se na pamet učé. *b) Slov-nica.* Stavek s poglavitnimi deli. Natančneje poznavanje imen in časovnikov, napravljanje časov, goli in razširjeni stavki, pristavek (Beifügung), stopnjevanje prilogov, dostavek, sklanjanje imena in priloga, zaimkov in številnikov, določnosti okoljnosti, predlogi, ponavljajoče opazovanje prostega stavka. (Kar pri teh vajah v „Slovensko-nemški gramatiki“ manjka, naj učitelj učencom narekuje, da spišejo in se potem naučé.) Nazadnje se te slovniške vaje pri primernih berilnih spisih $\frac{1}{2}$ ure urijo. *c) Pravopis* se vsaki 14. dan 1 uro uri. Prava raba čerk

*) Černomeljske.

lj, nj, z, s, é, è, ê, í, ó, ô, ú, à, á se mora na tanko določiti. Narekovanje mora biti primerno slovniškim vajem tega polletja. *č) Spisovanje.* Se spisujejo stavki; se zapiše, v čem so si izreki in izobrazijoči govori podobni, in v čem si niso podobni. Popisi. Naloge morajo biti naravne in nadalje izobrazijoče. Drugo se vse tako ravna kakor v prejšnjih razredih.

3. Nemški jezik. *a) Branje.* Bere se prav in urno. Besede in reči se s podobami razlagajo. V 1. in 2. oddelku nemškega berila učenci vse spise prav poslovenujejo, da popolnoma razumejo, kar berejo. Pesmi se na pamet učé. *b) Slovnica.* Stavek s poglavitnimi deli. Natančneje poznavanje imen in časovnikov, napravljanje časov, goli in razširjeni stavki, prilog in njegovo stopnjevanje, pristavek, sklanjanje členov, imen, prilogov, zaimkov in številnikov; določnost okolnosti, predlogi, ponavljajoče opazovanje prostega stavka. (To vse roka v roki s slovenščino.) Zadnjič se slovniške vaje $\frac{1}{2}$ ure urijo v slovensko - nemškem jeziku. *c) Pravopis.* Po „Satzzeichnuug“ v. Herrmann se vse ustmeno poslovenuje in slovensko - nemško razlaga po omenjenih slovniških delih. Enopomembnost (Synonyme) nemškega jezika. *č) Spisovanje.* Slovenski spisi se ponemčijo. Drugo je vse kakor pri slovenskem spisovanju.

4. Številjenje. Predvaje. Razširjanje in okrajšanje, soštevanje, odštevanje, množenje in deljenje navadnih drobov. Vsaka vaja se tako dolgo po slovenski uri, da jo učenci popolnoma razumejo, in potem se še le začne po nemški številiti. Ponavljajo se tudi vaje z avstrijskimi denarji, z mero, tehto itd.

5. Pisanje. Vse kakor v tretjem razredu, samo da se velika slovenska in nemška pisava še bolj na tanko obdeljuje.

6. Risanje. Pravo in čedno risanje od 16. do 30. št. L. Schön - ovih predlog, ktere risa učenik učencom na veliko šolsko tablo. Predlog učenci nimajo. Drugo se vse tako ravna kakor v prejšnem razredu.

7. Petje. Vadijo se pesmi, ki se nahajajo v „Drugem berilu“, pa tudi druge slovenske cerkvene in narodne in nekaj nemških v 1. in 2. oddelku iz tretjega nemškega berila.

Drugo polletje.

1. Keršanski nauk. a) Kakor prvega polleta. Obdeljuje se od keršanske ljubezni do konca. b) *Biblijska povestnica* novega zakona. c) *Evangelii* po tekočih nedeljah. Učivne ure na teden: 3 za „Katekizem“, 1 za biblijsko povestnico, in 1 za Evangelii, vkup: 5.

2. Slovenski jezik. a) *Branje*. Se bere kakor prvega polleta, ter se obdeljuje 5. oddelek. b) *Slovnica*. Prosti in sestavljeni stavki. Se razlaga, kako se stavki priverstujejo, podružujejo in okrajšujejo. Vezni naklon, doveršivni in nedoveršivni časovniki, popolno pregibanje časovnikov. Drugo vse kakor prvega polleta. Te vaje se urijo v berilnih spisih 5. oddel. vsakikrat $\frac{1}{2}$ ure. c) *Pravopis* kakor prvega polleta; samo narekovanje mora biti primerno slovniškim vajem tega polleta. č) *Spisovanje*. Povesti, pisma, prošnje in kratke pisma za življenje. Drugo vse kakor v prvem polletju.

3. Nemški jezik. a) *Branje*. Bere se urno in prav vsakikrat $\frac{1}{2}$ ure iz 4. in 5. oddelka. Drugo vse kakor v prvem polletju. b) *Slovnica*. Prosti in sestavljeni stavki. Se razlaga, kako se stavki priverstujejo, pridružujejo in okrajšujejo. Ozirni časi, vezni naklon, krepki in nepravilni časovniki, popolno pregibanje časovnikov. (To pa se podučuje vse s pomočjo maternega jezika.) Potem se te slovniške vaje urijo pri primernih berilnih spisih 3. in 4. oddelka tretjega nemškega berila v slovensko - nemškem jeziku. c) *Pravopis* se nadaljuje kakor prvega polleta. Učenci se vadijo, da sami postavljajo primerne ločnice. Slovensko - nemško razlaganje s primernimi slovniškimi vajami drugega polleta. č) *Spisovanje* kakor prvega polleta. Po slovenski sestavljeni spisi se ponemčijo. Učivnih ur na teden: 7.

4. Številjenje. Desetišni drobi, primere, razmere, tristavka. Drugo kakor prvega polleta. Učivne ure na teden: 3.

5. Pisanje. Še bolj na tanko, kakor prvega polleta. Učivne ure na teden: 3.

6. Risanje. Pravo in čedno risanje od 24. do 30. št. L. Schön - ovih predlog. Drugo vse kakor prvega polleta.

7. Petje. Vadijo se pesmi, ki se nahajajo v „Drugem berilu“ 5. oddelka, pa tudi druge slovenske cerkvene in národne

in nektare nemške v 3. in 4. oddelku tretjega nemškega berila. Čas uka: Vsaki dan $\frac{1}{4}$ ure pred šolo. (Pri vaji cerkvenih pesem prideta vkup 3. in 4. razred vsaki teden dvakrat po šoli).

Učivne in pomočne knjige in sredstva, ki se v tem razredu rabijo, so:

Katekizem g. A. Lésar-jev,

Zgodbe sv. pisma,

Berila ali listi in evangelii v nedelje in praznike celega leta,

Zemljovid Palestine Holle-tov,

Drugo slovensko berilo (4. in 5. oddelek),

Tretje nemško berilo,

Slovensko - nemška gramatika za IV. razred,

Računica za 4. razred,

Navod rajtanja na tabli za 3. in 4. razred ljudskih šol,

Slovenska slovnica Janežič - eva,

Spisje Praprotnikovo,

Veliki nemško - slovenski slovník,

Satzzeichnung, Anschauungsbilder v. Herrmann, Buch der

Natur, Globus, Tellurium, Lunarium, zrakomer, toplomer,

magnet, nabirka rud in merčesov. Kratek popis avstrijskega

cesarstva Cigale - tov, — zemljovidi: Kozlerjev, potem Avstrija,

Evropa in Palestina, Bilder aus der Geschichte Oesterreichs

v. A. Becker, Physik in der Volksschule v. Crüger,

Das Buch der Kalligraphie v. Payer,

(Za risanje vse kakor v 3. razredu),

Slovenske gerlice,

Tovars, Oesterreichischer Schulbote.

Lastnosti narodovega učitelja.

Te so:

1. pobožnost in čudorednost [Moralität.]

Učitelj se mora odlikovati s posebno bogoljubnostjo in čudorednostjo. Šola, v kateri je učitelj pobožen, krepsten, pobožna je tudi sama in bogoljubna; saj je znano, in marsikdo je skusil tudi že sam, da dobri izgledi največ pomagajo, več kot še toliko in še tako lepih opominjevanj. Govori in govori, opominjaj dan za dnevom, če pa sam ne živiš, kakor svetuješ

učencem, vse je zastonj, vse le bob v steno. Za tega del bo-
di sam veren, da bo tvoje delo, tvoj trud spešen.

Vero treba je liti tako rekoč v kri, in potlej bo kmali
izginilo praznoverstvo, tista nevera, ktera se dan danes tako
strašno razprostira drugodi.

Pa tudi ljudstvu je odreja svojih otrok bolje pri sercu,
če ima, kar to zadeva, učitelja za izgled. Roditelji veliko
skerbnejše napotujejo otroke k pobožnosti, bogoljubnosti in čudored-
nosti. Ako pa učitelj sam ne mara veliko za Boga, nikar naj se ne
nadja dobrega vspeha, in kmali lahko spozná, da ga ljudstvo
tudi nič kaj ne ceni, kakor bi ga, da je, kakor zahteva njegov
poklic.

Dober učitelj naj z vso močjó nasprotje neveri in praz-
noverstvu, kjer in kadar le more, naj napeljuje narod k po-
božnosti, čudorednosti dokazovaje, da porednost, nevera, praz-
noverstvo so največi človeški sovražniki, zaradi katerih so pro-
pali že celi narodi. Gerči, Rimljani — kako mogočni so bili,
kaj so vse iznašli, kako lepo so cvele in se razcvetale razne
njihne vednosti! ali kaj jim je to pomagalo, ker pa niso bili
pravoverni, in so si raje sami izmišljevali bogove, ktere so
častili z raznimi slabostmi, s hudobijami groznimi, da je člo-
veka groza, kadar pomisli na-nje ali pa sliši o njih. Pa koli-
kor še so se popenjali v vedah, toliko globokeje so se za-
grezali v nevernost; pravoverstva pa so se branili, kot vrag
križa, dokler niso čisto propali. Pa kaj jim je zavdalo prop-
past? Nevera, iz ktere izhaja tako mnogotera nesreča.

Učitelj naj nikdar ne gre in ne zahaja v slabe društva,
nego druži naj se samo z dobrimi, poštenimi ljudmi, kar mora
biti naj svetejša njegova skerb, ako hoče, da si obvaruje
dobro ime; zakaj če le komu, gotovo učitelju škoduje ozlogla-
šeno ime in tovaršenje s slabimi, sumljivimi ljudmi.

2. Plemenito serce in brezporočno življenje.

Učitelj mora zmirom tako obnašati se, da je vsakako
vreden krasnega svojega nazova; ne sme misliti, da je spol-
nil svojo dolžnost, ako ima v šoli vse prav vredjeno; temuč
mora skrbeti tudi sicer za omiko narodovo, in mora toraj
vedno plemenito živeti, verlo se obnašati, kjer je in v vsem,
kar počenja. Za domačnost, gospodarstvo, družinsko življenje
— za vse to mora biti uzor. Če gospodari, postavim, slabo,

z ženo in otroci nerodno živí, hujša narod, nikar pa omikuje. Dela učitelj dolgove, popiva in kvartá, ne škoduje le samemu sebi, nego tudi ljudskemu dobru.

Učitelj naj je plemenitega serca. Vsakemu naj na pomoč prihití in pomaga, kolikor more. Ako hoče mladini v njezne serca zasaditi sprelepo, vonjajočo cvetico — preblago ljubezen do bližnjega, je treba, da je sam miloserčen in blagodaren.

Nadalje: naj bo miren, vljuden, premišljen in svojim prednikom ves vdan, in če je prav morebiti bolje omikan od njih, vendar naj se ne vzvišuje ne nad-nje, ne nad druge, in ako se mu zgodi kaka krivica, naj bolje je, če jo sterpljivo prenese. Časi se sprime z roditelji, pa za tega del, ne daj Bog, da bi se mu merzelo nad njihovimi otroci, sicer bi lahko škodoval samemu sebi, ženi in še svojim otrokom na verh.

Ako je reven, naj ga ne jezi stan, temveč ves vdan v božjo voljo naj terpi in prenaša vse nevšečnosti zaradi Boga, zaradi blagostanja narodovega.

3. Ljubi naj svoj stan in mladež.

Učitelju je treba, da se z največo ljubeznijo posveti svojemu stanu, ker je zares važen in vseskozi potreben. Učitelji so veliki dobrotniki človeštvu. Vsaki učitelj, kateri si je iz ljubezni odbral svoj stan, omikuje naj se in omiče na vse strani, samo da lahko in popolnoma spolnuje potlej dolžnosti svoje. Naj si prizadeva vse, da podučuje mladež, kakor je treba, in jo napeljuje k pobožnosti, čudorednosti, ter jej skerbí za blagostanje; navdušeno naj navaja zakone božje mladeži, bistri jej um, in razkazuje pa pripoveduje, kako cvetje po livadah, zvezde, mesec, solnce na nebu pričajo vsegamogočnost, dobrotljivost božjo; neumorno naj se trudi, da napolni otrokom serca z največo srečo — z Bogom samim.

Pa ga tudi ni kmali tako srečnega, kot je učitelj, če vestno spolnuje dolžnosti. Kdo more popisati blagočut, ktera širi serce učitelju, ktereга veseli napredek svojih šolarjev? Oj, kdor te čuti ni sam imel, ta si je ne more misliti, taka je! — Ni to veselje za učitelja, ako je svojo mladež tako odgojil in omikal, da jej ga ni kmali para! Kako hvaležni so mu otroci, vselej ga veseli in radi srečajo, ga radi vidijo povsod, vedno jim je v mislih, in ko odrastejo, zaupno ga hodijo opraševati za

svět. Srečen, presrečen je res tak učitelj, kateri se je iz ljubezni posvetil svojemu stanu. Srečen, presrečen pa je tudi narod, kateri ima dosti takih učiteljev, ki so studenci, iz katerih mu izvira omika.

More li kaj takega čutiti učitelj, kateri se je podal v svoj stan na vrat na nos? Taki se ne meni kaj veliko za mladež, ne veseli ga njeni napredek, sterpno ne prenaša mnogih neugodnost, s kterimi se morajo mnogo in mnogokrat boriti učitelji in rad preklinja uro, v kateri si je izvolil učiteljski stan; zato pa tudi nič drugega ni, kot škoda cerkvi in domovini.

(Konec prih.)

Podlaga vsakega nauka.

Spisal J. Eržen.

Iz „letnega sporočila“ černomeljske pogl. šole.

Ako želiš trdno stanovanje imeti, ga moraš zidati na dobri podlagi; ako želiš močan zid povzdigniti, ga zidaj na terdi skali, in ne na pesku. In ravno to tudi velja gledé izrejenja in podučevanja otrok, mile mladosti naše. — Prešli so že veki in veki in prigodile se raznoverstne stvari, ktere so nam sostavile in napravile skušeno znanost — namreč vesoljno ali občno povestnico. Ona nam je zmiraj dokazovala, da so ljudje — naj so se odlikovali ali sramoto napravljali — vodilo vsega prihodnega življenja zadobili v svojem izrejenji, naj je že bilo lepo ali gerdo. — Spodobno in edino pravo dobro izrejenje otročje počiva na enem temelji, — dva se ne dasta misliti, ker drugače vse razpade. — Ko je tako bilo in biti moralo, so začeli ljudje napravljati vsakoverstne vodila, spojevati osnove, poprijeti se tega, skušati uni pripomoček, kako da bi se koj iz prvih rok otročje izrejenje tako vredilo, da odrasčnim obogatí duh v potrebnem znanji in volji do dobrega. Povestnica nas uči in vsakdanja skušnja terdi, da so se mnogi v tem obziru daleč od prave poti odstranili in mnoge za saboj zavlekli v napčenosti, ktere so kasneje z veliko žalostjo objokovali; pa ravno tista povestnica in skušnja ste gotovo spričale, da je podlaga vsakega nauka bila, je in bo sveta vera Jezusova! — In ako bi se človek na svetu najdel, ki se je vseh razširjenih znanost v vsakem obziru naučil, pobožno čutstvo pa zaverigel, tak vendar le malo ali pa celó nič ne ko-

risti. Resnica je, takemu se bo svet čudil; ali bo pa tudi pravo spoštovanje dobrih ljudi dosegel, to je vprašanje, katero tirja nikavnega odgovora.

Po tem takem je **vera** naj dragocenii dar, katerega človek prime iz božjih rok; ona pride od Boga in pelje k njemu in zato, ako človek nakanuje, svoje opredeljenje in pravo namero skoz in skoz spoznati in doseči, mu je česar potrebno, kar ga bo podučilo, napotilo in do nje dopeljalo, in to je sv. **vera Jezusova**. — Poglejmo samo okoli sebe, pa bomo najdili, da je vera neodstranljivi vrelec ljudskega blagora, zapopadek vseh resnic, katere se dokazujejo v pobožnem in lepovednem življenji, največje blagó, katero, kakor hitro ga človek zgubi, z dušo plačati mora!

Iz tega obzira je vera zares podlaga vsakega nauka. Gorjé šoli in otrokom, kjer se ona živo ne pospešuje. — Zakaj, naj bi bili mali še tako učeni, kaj jim pomaga, ako od druge strani jim manjka čednosti, pohlevnosti in drugih dobrih, človeku zelo potrebnih lasnost?

Vera je toraj neovergljiva v podučevanju mladega narastja, prva, poglobitna in naj gotovejša podlaga, ktera se ne dá nikakor odbiti, in na kateri je mogoče najspešnije ustrojiti stanoviti značaj (karakter), lepo zaderžanje in srečno prihodnost posameznega človeka. Nadalje znamo sami najboljše, da se mnogo tega po šolah za to uči, da se pozabi, ker okolnosti v ljudskem življenji vzročujejo, da se človek rajše ravno s tem peča, za kar mu je Gospod v duši podelil potrebne sposobnosti in v volji primerno požertvovanje. Od tod sledi da vera mora v človeku ostati živa; živa ona, živ v duši človek; mrtva ona, mrtev tudi človek! Dá, primeri se, da človeku večkrat vse njegovo znanje in umetnost ne rodi zaželenega sadú, vse mu je ostudno; sama vera, ktera človeku nedohitивно visokost duhá božjega in lastno omejenje v vsaki zmožnosti in moči živo predstavlja, mu ostaje popolna, ga potolaži in po malem naučí poterpežljivosti. Svet samo živi, ker ne spozná vere, in ako jo pozná, jo izveržuje na praznovrstvo; človek pa v veri stanovit, priden v svojem poklicu, čeravno tudi zgubuje, kar svet ima in mu daje, vere vendar ne zgubi; ona ga tolaži kakor pridna máti s svojim nasvetom, s srečnim napeljevanjem in blagoslovom vun do groba, da ne pogine.

(Konec prih.)

Resnica in laž.

(Dalje.)

Ako otrokom na besedo verjameš, in ti je vse jedno, ali ti po pravici povedó, ali se pa zlažejo, vodili te bodo za nos, če v skušnjavo pridejo; nasproti pa tudi napèno ravná, kdor jim nobene reči noče verjeti in očitno pravi, da jim ni verjeti. Nekteri starši in odgojitelji imajo še celó slabo navado, da otrokom laž na jezik pokladajo. Tako delajo nekteri, da bi otroka utolažili, postavim: Kaj ne, da nisi ti tega storil; to je muca ali kužej naredil! i. t. d. Ravno tako napèno pa tudi tisti ravná, ki toženca s tem tolaži, da zatoženi ni tako hudo mislil, da ga ni nalašč razžalil, da se mu je to le po nevedoma primerilo; nagibi tukaj odgojitelju saj niso znani. Toženec se s tem lahko odpravi, pa laži si pot pripravlja. Naj tukaj omenimo še neki pogrešek, ki je pri učenikih zeló v navadi, pa je vendar močno škodljiv. Učenik ima dovolj vzroka, da je nezadovoljen z rejencom, vendar ga vpričo staršev pohvali, da se jim ne zameri, da jim žalosti ne napravi. Otrok kmali spozná, da je to hinavščina, pa se tudi hinvščine navadi. — Nekteri otroci so se navadili hliniti in lagati; so pa še taki ljudje, ki se jim zato smeja in jih hvalijo, da znajo druge tako lepo za nos voditi. To pa je zeló pregrešno. To ti je modrost, to ti je bistrournost; gorje pa, kjer se taka bistrournost zbistruje; odgojili se bodo naj bolj zviti hinavci.

Otroka tedaj k laži nagibuje zgolj lahkomiselnost, raztresenost, nestanovitnost, samopridnost, ali pa up, da bo kazni odšel, ali pa bi rad osebe, njemu drage, obvaroval sitnosti. Velikrat pa laže otrok tudi iz nečimernosti, ker noče, da bi ga za boječega imeli. Prav živa in znajdljiva domišljija tudi otroke napeljuje, da ne govoré po pravici, da več povedó, kakor je res, da reč olepšajo, da tako lažejo, da sami sebi verjamejo. Že slavni Overberg se je britko nad tem pritožil, kako to škoduje nekterim, ki se hočejo s tém prikupiti, da zmirom kaj novega pripovedujejo.

Natora pri otroku, pa tudi učenik je kriv, da otrok lagati začne. Vsakdanjega življenja kar ne omenimo; tukaj je tako vse na videz in goljufijo. Ali se je tedaj čuditi, če se značaj pri otroku popolnoma pokvari in namest resničnosti, ktera mu je tako prirojena, polasti se ga hlimba, hinavščina in zvijačnost, za ktere je bilo že vse pripravljeno.

(Dalje prih.)

Nauk v branji v srednjem in višjem razredu ljudskih šol.

(Dalje.)

IV. Kako ravnati, da se berilna tvarina v glavi obderži.

Kar kdo z veseljem bere, tudi lahko v glavi obderži. Vakernagel govori od tega v spredaj omenjeni knjigi: „Poznam ljudi, ki se niso nikoli nič iz glave učili, pa vendar veliko iz glave znajo“. Kdor vé kakšno reč znotraj (po umu), lahko jo vé tudi po zunanjem. Kar človek z veseljem bere in posluša, pa zopet prebira in preduhtuje, tega se tako navadi, da more tudi po zunanjem pokazati, kadar je treba.

Po tem načinu naj si otroci zapopadek branja v glavo vtisnejo, in slišali smo, da je to za učence na srednji stopnji skoraj vse eno, kakor da bi se kaj od besede do besede iz glave učili.

Ali je pa koristno, da se učenci od besede do besede iz glave učé?

Prav koristno je to zavoljo tvarine, drugič pa tudi zavoljo oblike. Dalje se s tem tudi spomin vterjuje in pismenske oblike vadijo.

V določeni obliki se tvarina tudi veliko ložeje v glavi obderži. Oblika in tvarina ste v tako tesni zvezi, da ena tudi v drugo napelje, in če se ena zgubi, tudi ta zguba uni škoduje. Kakor je vsaki sam po sebi skusil, navadili smo se v mladosti raznih molitvic, izrekov in pesmic večidel le po obliki, in še le sčasoma smo jih razumeli. Koliko ljudi ostane ves čas svojega življenja tako priprostih, pa so morda boljši kristijani, kakor učeni razlagovavci.

Iz glave učiti se je za mlajše nčence prav primerna vaja, da si spomin vadijo. Vsakdo vé, kako lahko otroci v glavi obderžé, kar se jim je naprej govorilo ali pelo. Še majhni otroci, ki komaj toliko govoré, da za odrasčenimi blebetajo, začnejo povedane molitvice zgovarjati, če tudi besedice tega ne razumejo. Iz tega se pa vidi, da je natori otročji prav primerno, da se ji tako spomin vadi in vterjuje. Spomin je pri nekoliko odrasčenih otrocih veliko bolj živ, kakor pri zreli mladosti, in se zmed dušnih lastnost poprej zbudi, kakor razum in pamet. Nič tedaj ne dé, če se ravno otrok kaj iz glave nauči, kar ne razumé do čistega; razumel bo že pozneje.

Take v mladosti naučene reči so kakor shranjeni zaklad, ktereга se lastnik v svojem času dobro more posluževati. To velja posebno od resnic kerščanskega nauka, kterih naj se mladost dobro iz glave nauči. Kdo bo vendar zagovarjal takšne ljudi, ki terdijo, da naj se otroci s kerščanskim naukom ne silijo, ker ga ne razumejo. Resnice kerščanske vere so kaj pozitivnega, in mladost naj jih sprejema bolj z nedolžnim sercom, kakor s suho pametjo. Kolikor zmed otrok bo pa doseglo takšno učenost, da bi resnice kerščanske vere s pametjo razumevali? To zadeva le duhovnike in druge višje učnike, kolikor je človeški pameti mogoče, in ko bi se pri mladosti toliko časa čakalo s podučevanjem kerščanskih resnic, da bi pamet dozorela, bi se mladina javalne kerščanskih resnic tako z veseljem učila, kakor nedolžni nepopačeni otroci. Toliko sedaj o tej reči.

Kar se otrok iz glave uči, mora večkrat prebrati, tedaj mora pismenske oblike večkrat pregledovati. Tako se pa otrok soznani z oblikami v knjigah navadnimi, bolje jih razume, in se jih navadi porabljevati, kadar je treba kaj zapisati. Saj vemo, da pismenosti otroke s tem vadimo, da jim rečemo kaj iz glave naučiti se, potem pa jim naložimo, da naj to na pamet prepíšejo. Ljudje, ki so veliko brali ali prepisovali, večidel pravilno pišejo, značaj pisanja pa jim vtisnejo njihove opravila.

(Dalje prih.)

Imena, znamenja in lastnosti kemiških pervin.

Odlomek gosp. Peternel-ovega spisa v letniku ljubljanske rečnice.

(Konec.)

Vse druge trupla pa, ki niso pervine, so sestavljene iz dveh, treh, štirih ali k večjemu iz šestih pervin. Pervine pa razpadajo zavoljo svoje različenosti v dve versti, in pervine ene verste so pervinam druge tako rekoč naravnost nasprotnih lastnost. Pervine ene verste imajo posebni samo njim lastni lesk in lastne barve; po njih se gorkota in elektrika naglo razširja; one se dajo pod kladvom vleči, to je kovati, toraj jih imenujemo kovine, *Metalle*. Pervine druge verste pa nimajo tih lastnost, ali saj ne v taki meri ko perve, imenujemo jih toraj nekovine, *Metalloide*. Meja med kovinami in nekovinami, kakor sploh v natvorskih rečeh, nikjer ni tesno določena, toraj štejejo nekteri kemikarji 15 nekovin in 46 kovin, drugi

pa le 13 nekovin in 48 kovin, kar pa vendar med njimi nobene razpertja ne dela. —

K velikemu pridu te vednosti so se pa kemikarji vseh jezikov med saboj porazumeli, pisati imena pervin okrajšano, in sicer s prvo čerko latinskega ali gerskega imena, in ako se več pervinskih imen z ravno tisto čerko prične, privzamejo še eno drugo razločivno čerko k prvi. To zelo prikrajša pisanje kemiških zvez in njih pregled neizrekljivo polajša.

Dalje so oni tudi našli po nebrojnih truda polnih poskusnjah, da se pervine med saboj vežejo le v nepremeljivih, gotovo določenih tehtnih razmerah, in da ena drugo namestujejo, kolikorkrat se to godi, vselej v ravno tisti tehtni razmeri. To za kemiško prejškovanje tako važno natvorno postavlo imenujemo: postava namestovavnih razmer — *daß Gesetz der Äquivalentenverhältnisse*.

Da bomo pa lažje mogli razumeti, kaj so pervine ali enojne trupla, in kaj so kemiško sestavljene trupla, nam je še treba, tiste ne le samo od zunaj pazljivo pregledovati, temuč tudi dobro prevdariti in poskušati, kako so velike trupla iz majhnih truplic zgrobadene. Škušnja uči, da se vsako truplo, bodi si še tako terdo ali vlačno, zamore s primernimi pripomočki v zmiraj manjše in manjše truplica in na zadnje v nar drobnej prah raztreti. Ta prah obstoji iz tako majhnih zernic, da tudi nar boljše oko ne more več enega od drugega razločiti, in enega samega zase tudi ne viditi. Da so pa to vendar še kosčiki, enaki truplu, od kterega so, nam pokaže to, ker njih več skupaj se še viditi zamorejo, in ker imajo še vse lastnosti poprejšnjega velikega trupla.

Take po zunanji sili razrušene nevidljivo majhne kosčike trupelske, ki so v svojem bistvu ravno to, kar so pred kakor velike trupla bili, imenujemo drobce, *Moleküle*. Postavim, ako kredo še tako drobno stolčes in zmelješ, bo ostala bela in vse svoje lastnije obderžala, samo da je zdaj le prah, kar je bilo pred gruča; zlato tolci, vleci ali drobi ga, kolikor le zamoreš, bo vendar le obderžalo vse svoje lastnosti.

Ako pa kredo v ognju razbeliš, bo sicer bela ostala, pa skoraj pol svoje teže bo zgubila, in ako, potem, ko se ohladi, vode nanjo vliješ, se bo razgrela, razdrobila in nazadnje v vodi razspustila, ker je v ognju živo apno postala. Ako pa svinca v železni ponvi raztepiš in tako hudo greješ, da se

belo žariti začne, se ti bo spremenil v rudečkasto rumeno žlindro, ki pa več vaga, kakor je pred svinec tehtal. Ako pa zlata raztopiš, in ga še tako hudo in dolgo greješ, se ne bo nič spremenilo, ne ložej ne težej postalo. Kreda je gotovo nekaj svoje tvorine zgubila; svinec pa je nasprot moral neko ptujo tvorino v se dobiti; le samo zlato ni nič zgubilo, pa tudi nič dobilo. — Iz teh in drugih enacih poskušanj moramo sklepati, da obstojijo nekatere trupla le iz ene same tvorine, da so toraj enojne, druge pa obstojijo iz več tvorin, in da je toraj v vsakem tudi nar manjšem drobciu sestavljenih trupel več tvarin skupaj zedinjenih. Truplica tih tvarin pa morajo gotovo manjše biti, kakor drobec, v katerem so zedinjene. Tih nerazdeljivo majhnih truplic pa ne zamoremo ločiti enega od drugega z nobeno zunanjo silo, temuč le neka nevidljiva in zunaj neobčutljiva notranja moč jih zamore eno od drugega ločiti ali pa zopet zedinovati, in to moč imenujemo kemiško sorodnost ali kemiško žlahtanje, *chemische Verwandtschaft*.

Nar manjše in tudi po tej kemiški moči daleč nerazdeljive truplica imenujemo trohice ali atome (po gerškem *a* ne in *temno* razdenem).

Misliti si moramo toraj vse trupla iz drobcev, drobce pa iz trohic sestavljene, — trohice ali atome pa popolnoma neraztvorljive.

Ako pa samo na zunanje zgromadenje (*Aggregationszustand*) trupel gledamo, vidimo med njimi trojo različnost; namreč nekatere so toge ali kerpke fest, druge so kapljivo tekoče, *tropfbarflüssig*, tretje so pa razpenljivo tekoče, *aushnflüssig*.

a) Toge trupla imenujemo tiste, ki imajo lastno, stalno omejeno podobo, ki pri miru ostanejo, ako jih na ravno plan položiš, in je toraj potreba večje ali manjše zunanje moči, ako jih hočemo razrušiti ali premakniti. Take trupla so les, kamnje in enake, pa tudi prah in druge enako drobne reči se štejejo med toge trupla.

b) Kapljivo tekoče so pa tiste, katerih drobci se pa že sami ob sebi prepahujejo brez vidljivega včina kake zunanje moči; one toraj tudi na popolnoma ravni plani ne obstojijo pri miru, ako niso tudi ob straneh ograjene, in nimajo lastne zunanje oblike, ampak vselej le obliko posode, v kateri se ravno znajdejo. Ako padajo po malem navdol, narejajo kaplje, toraj

jih imenujemo kapljive tekočnosti, tekočine ali kapljivosti. One se ne dajo nič stisniti ali potlačiti. Take trupla so: voda, vino, živo srebro i. t. d.

c) Razpenljivo tekoče trupla so take, katerih drobci eden drugega vedno na vse strani pahajo in odrivajo, si ne prenehoma prizadevajo, se po prostoru na vse strani razširiti, in se dajo hraniti le v posodah, ki so na vseh straneh in toraj tudi od zgoraj zaperte. Dajo se pa v zaprtih posodah s pritiskanjem zlo potlačiti in vgnati v celó majhen prostor. Take trupla so: navadni zrak, kislec, vodna sopara in veliko drugih. Nekatere iz med njih se dajo v kapljivosti spremeniti že pri srednjem ohlajenju in pritiskanju; take imenujemo sopare ali hlape, postavim: vodna sopara.

Nekatere tih trupel se pa ne dajo nikakor, ali saj le po silnem ohlajenju in pritiskanju, v kapljivosti spremeniti, in te imenujemo gaze ali pline, postavim: zrak, kislec, vodenec in veliko drugih.

Ker so pa kemiške pervine tudi trupla, so toraj tudi one ravno tako iz trohic in drobcov zgromadene, kakor vse trupla, in imajo tudi njim podobno zunanjo obliko. Kovine so vse toge ali terde trupla; le samo živo srebro je kapljivo. Med nekovinami jih je 9 togih; te so: ogljec, žveplo, selen, telur, fosfor, arzenik, jod, bor in kremenec; kapljiv je samo brom; gazov je pa 5: kislec, vodenec, trohnelec, klor in fluor. Pomniti pa je, da tudi toge ali terde trupla dosti huda gorkota zamore raztopiti in celó v sopare razpuhtiti.

Opominek za učitelja

mesca kimovca *)

Jesen se začne. Drevesa že rumené in zgublajo peresa. Tudi človeško življenje malo časa cvete in dalje vsahnuje. Učitelj, tudi ti tedaj kratkega zlatega časa pri mladosti ne zanemarjaj! Popiši za šole vgodne otroke, in skerbi, da se bodo za novo šolsko leto pripravljali z obleko, s šolskim orodjem i. t. d.

Ta mesec se vse s polja spravlja, kar je dozorenega. Kadar je slana, naj ne gre živina zgodaj na pašo. Nabirajo in sadé naj se sadne peške!

*) Zakasjen.

Imenozlaga(etymologie) farnih vasi na Kranjskem.*)

(Dalje)

Sturija, znabiti namest šotorja, če je morebiti poprej straža ali šotorje tukaj bilo; ali pa, kar je verliše: sotvorija od sotvoriti (vkup djati), če se svet tukaj zopet sklene kakor se v Razdertem razklene ali razdere.

*) Zapominj. „Novice“, kterim ta priprosta etimologija — sami ne vemo, zakaj — tako zelo preseda — nič manj, kakor pred enim letom tudi naše poskušnje od Universal — Alfabetu — nas v svoji opazki št. 36. na naš drugi odgovor „Uč. Tov.“ št. 17. opominjajo, da moramo proti njih pisatelju, našemu kritikarju g. L. — če ravno smo inimicus causae vendar biti ne le amicus, ampak celó admirator personae. — Če „Novice“ take pisavce občudovati zamorejo, jim nismo nevošljivi; toda milovati moramo vse tiste njih brave, kterim lastnega razvoja manjka. Mi v etimologičnih opazkah tega pisaveca nismo najdili dosti vzrokov občudovanja, ker iz celega njegovega pretresa za našo etimologijo tudi zlage enega samega imena nismo posneti (ali tudi le zboljšati) zamogli. In da med oklepom in zaklepom rečemo: Če nam ta g. pis. z vso svojo slovijsko vednostjo in svojimi slovarji le tri težkotniše imena, kterih zлага še ni natisnjena, post. Vačce, Vojsko, Cerklje, Štajarsko, Kirschenteier, Litija prav zлага, in zlogo v „Novicah“ naznani, mu očitno obljubimo, da mu hočemo za vsakega teh šest imen en terd cekin plačati. — Eno reč pa smo vendar pri temu g. pis. najdili, ktera mu vso vrednost k naj večjemu občudovanju dá, in ta je: njegova redkotna spretnost v zasramovanju naše osebe in našega zdelka. V tem je g. pis. zares mojster in zasluži, da smo ne le „amicus njegove osebe“, ampak tudi „admirator njegovega spisa“. — Če pa vendar „Novice“ zares menijo, da bodo s takim kratkovidnim in zasramljivim spisom omiko in srečo naroda povzdignile, in zlasti mladosti k vterjeni vednosti in pravedni obnaši pripomogle, se po naši misli hudo motijo. Še marsikaj drugega se najde v tem poberku „Novic“, kar je spominja vredno, post. da „svet poterduje g. L. temeljiti pretres“. Pa slovenski svet še Cerilice brati ne zna, kako tedaj hoče ta pretres poterdovati? In če je morebiti tu ali tam kateri, ki to brati zna, ali je to že svet? Dalje, če kdo ta pretres poterduje, mora našega zaničevati: pa tega zopet zunaj „Novic“ še nismo najdili, tudi ne od sveta slišali, ampak veliko več nasprotno. Vidi se iz tega, kako si „Novice“ skazovanje polajšati znajo; zadosti je, da rečejo: svet sodi, poterduje, zaničuje i. t. d., in vse je gotovo. — O resnica! ti svitla nebeška astraea, kako daleč si ti že bežala od naše vedno tamneje doline! — Na pristave „Novic“ pa, da smo mi opazili „da so one to kritiko najele“, moramo odgovoriti, da se ta opazka v našem spisu nikjer ne najde; pa verljivo je, da je „Novicam“, ker smo rekli, da dalje vidimo, kakor one menijo, vest, ktera naglo priča, ta prenenaglen govor v pero dala. To poterdi tudi naglost in gorkota, s katero so „Novice“ zavetovanje svojega pisavca, brez da bi bile nanj čakale, prevzele, in tako očitno pokazale, da bolj kakor za voljo same odgovornosti, njegovo reč za svojo spoznajo. Toraj smo se silno čudili, ko smo konec te opazke pobožni zdihljej zoper nas brali: „Oče, odpusti jim, saj . . .“ Ko bi se mi ne bili mogli ali hotli oglasiti, bi bil cel slovenski svet misliti mogel, da „Novice“ za odpusčenje naših nedvomljivih krivic zoper njih prosijo!

Od beljaškega Jaritza pa in od njegove brošure, s katero so nas „Novice“ po vsem videzu v natolcovanje prepisovavca ali saj v enako versto z njim pripraviti hotle, ne najdemo v tej opazki ne sledú, ne glasú, dasiravno smo jim želo razjasnenja v tej reči v drugem odgovoru očitno naznanili. Od kod to, da jim v naj poglobitnejši reči kakega ojstroumnega reka ali šale manjka? — Naj ne mislijo „Novice“, ktere naš odgovor v šali filipiko imenujejo, da bodo to reč s šalo poravnale. Slab človek bi mi mogli biti, ko bi nam na ohranjenju svojega dobrega imena, naj že vednost ali poštenost zadeva, in kterega so

Draga od potoka Draga, ali pa od drugega derovlja.

Suh or pomeni ali suh kraj sploh, ali pa suh vor t. j. vir ali potok, kateri se večkrat posuši kakor hudournik.

Suh or je ali suh kraj, ali pa sogorje = strenitev gorá.

Novice.

Iz Ljubljane V tukajšno realko pride za učitelja in zač. vodja gosp. Tomaž Schrey, c. k. učitelj v Tarnovi. Ker je ta gospod rojen Slovenec (Krajnec), upamo, da mu bo domača pravica pri sercu. — Vse ljubljanske šole se bodo začele 1. oktobra t. l. Novi gimnazijasti se morajo oglasiti pri vodstvu 24. — 27., realci 25 — 29., novi učenci ljudskih šol pa zadnje tri dni t. m.

Premembe v učiteljskem stanu.

V mestno poglavitno šolo pri sv. Jakopu v Ljubljani so izvoljeni in postavljeni ti le gg. učenci: Janez Rozman, duh. pom. pri mestni šentjakopski fari, kot katehet in vodja, — Janez Zorin in Andrej Praprotnik, dosedanja učitelja pri tej šoli, — Leopold Belar, učitelj na Brezovici — in Franc Raktelj, učitelj na Dobrovi. G. Albin Hofbauer, učitelj v Laščah, se je službi odpovedal.

Listnica. G. J. V.: Žal nam je, da Vašega dopisa nismo mogli natisniti, ker smo ravno povedli nekaj enakega govorili. — G. Podg.: Vaše pism. nas je zelo razveselilo; prosimo, podpirajte še dalje našega mladega „Tovarša“! G. F.: Za naprej bo „Tovarš“ več pisane robe (tudi pesmic) prinašal; zdaj so nam daljši sestavki in neslani etimologični prepiri prostor pobirali. „Tovarš“ bi rad vsem vstregel; pa zdaj vidi, da je to grozno težko in tudi nemogoče.

„Novice“ v sedmih listih oskrunovale, nič ležeče ne bilo. Pa tudi v bukvah višjih zakonov naravnost zapisano stoji: Curam habe de bono nomine. Toraj je pravica do dobrega imena po božjih in človeških postavah vsakemu človeku zavarovana, dokler je z kakim resničnim hudim djanjem ne zapade. Toraj od „Novic“ še enkrat tirjamo ali dokaze ali pa preklic. Ravno to tirjamo tudi od natolcovanja zoper našo poštenost (gl. drugi odgovor v „Uč. Tov.“ št. 17.)

Zadnjič nam bodo „Novice“ pripustile, da naziv visokega poštovanja, katerega nam dajo, od njih peresa odklonimo; zakaj visoko spoštovanje in naj zaničljivše zasramovanje, katero je v „Novicah“ zoper nas, ne gre skupaj; in v naših očeh je to naj spretniša komedija, katero si „Novice“ pred svojimi braveri igrati upajo.

Po postavi — vsakemu vredijstvu znani — imamo pravico od „Novic“ tirjati, da, kakor so one opazke zoper našo etimologijo v svojem listu natisniti dale, tako tudi naše zavetovanje v ravno tistem listu in sicer brez vredniških opazk natisniti dajo. In te pravice se hočemo zdaj, ker nje potrebnost tako živo čutimo, z vsó resnobo poslužiti. Po tem takem zahtevamo od „Novic“, da naš drugi in pričujoči odgovor (pervega jim prostega pustimo) brez odlašanja v svoj list natisniti dajo, in sicer oba dva pod naslovom: „Odgovor na opazke „Novic“ zoper imenozlago slovenskih krajev“ in s podpisom: „Pis. imenozlage slovenskih krajev“. Ker ne dvomimo, da bodo „Novice“ postavio in dolžnost spoštovale, nimamo za zdaj nič drugega pristaviti.

Pis.

Odgovorni vrednik:
Andrej Praprotnik.

Natiskar in založnik:
Jož. Rudolf Mille.